

קיסר אטלנטיס

כתבה ב"הארץ" 12.4.2012
לקריאת הכתבה :

<http://www.haaretz.co.il/literature/safrut/print/1.1684947>

הערותיה של ד"ר מרגלית שלאין:
[14-04-2012]

מעשה רב עשה **אסף לויטין** בתרגומו מחדש לעברית את הליברית של האופרה "הקיסר מאטלנטיס" שהלחין **ויקטור אולמן**, שהתפרסם במוסף: תרבות וספרות "הארץ" 12 באפריל 2012, יצירה שרבים מדברים עליה ופחות מכירים את מילותיה, ועל כך מגיעה לו תודה מרובה.

ואולם, מן הראוי להזכיר, שהליברית של האופרה "הקיסר מאטלנטיס" נכתב ב-1943 בגטו טרזיינשטאט על-ידי המשורר והצייר **פטר קין** (Peter Kien) (1919-1944) שכתב שירה מגיל צעיר והיה מהמשוררים המבטיחים של השפה הגרמנית במאה ה-20. בסוף שנות השלושים היה אמור לעלות לארץ ישראל, אך מועמדותו לעלייה נפסלה בשל מום בלב. בדצמבר 1941 נשלח לטרזיינשטאט וכאמנים אחרים בגטו, עסק בתיעוד חיי היום יום בו בציורים רבים. בגטו כתב בין השאר מחזור שירים "עיר המגיפה", המדגישים את מודעותו לנוכחותו המתמדת של המוות, ואת הליברית לאופרה "הקיסר מאטלנטיס" - יצירה אלגורית, שמשולבים בה רמזים ברורים להווה ולהתרחשויות הימימיות בגטו, כמו: "אני לא מחליף ימים בכל יום מאז שהחולצות נגמרו ליי" (רמז לכביסה שהוחלפה בגטו אחת לשלושה חודשים); "בשש-עשרה שלוש-עשרה נתלה הוא" (רמז ל-16 הצעירים שנתלו בגטו בראשית 1942 "בשל פגיעה בכבוד הגרמני" שליחת פתקים בלתי לגאליים למשפחותיהם); "אני מוקף בחומה בלי חלונות" (רמז לחומות מבצר טרזיינשטאט); "אני המוות הגנן.... אני המשחרר מייסורי הדבר", אני ישועה מביא מסבל ולא כאב" (רמז ברור למגפות הטיפוס שהשתוללו בגטו ומחלות אחרות שבשל הרעב, הצפיפות הנוראה, חוסר תנאי היגיינה ותרופות גרמו למותם של עשרות אלפים בגטו, שייחלו למוות הגואל).

ויקטור אולמן (Viktor Ullmann) (1898-1944), מלחין האופרה, נחשב ליצר רבוגני ולדמות מרכזית בחיי המוזיקה של פראג משנות העשרים של המאה שעברה, גורש ב-1942 לטרזיינשטאט והיה לבכיר המלחינים שם. בנוסף לפעילותו המוזיקלית הענפה ניהל גם את מחלקת המוזיקה בגטו.

שיתוף הפעולה הפורה בין אולמן לקין הניב את היצירה המשמעותית ביותר שנכתבה בגטו טרזיינשטאט, האופרה "הקיסר מאטלנטיס", ששניהם הסתכנו בפרסומה, בהיותה קריאת תגר על השלטון הנאצי. "טרזיינשטאט הביאה דווקא להעצמת הפעילות המוזיקלית שלי, לא להכשלתה", כתב אולמן, "בשום פנים לא ישבנו וביכינו על נהרות בבל. מאמצינו האמנותיים תאמו לתשוקת החיים שלנו - ואני משוכנע שכל מי שאי-פעם נאבק, בחיים ובאמונתו, כדי לכפות צורה על תוכן סרבן, יסכים עמי". ואולם, איני סבורה כלויתין "ששלטונות המחנה אסרו את הביצוע הפומבי אחרי שראו את אחת החזרות". אין בידנו כל עדות המאשרת גרסה זו, ולו היו פני הדברים כך, סביר להניח שאולמן, קין וכל המבצעים היו נאסרים ונשלחים בספטמבר או בדצמבר 1943 לאושוויץ. על אף המאמץ הרב לקיים חזרות בגטו, לא זכה אולמן להעלות את "קיסר אטלנטיס" בגטו, מכיוון ששני יוצריה וכל מבצעה נשלחו בכלל הגירוישים ההמוניים באוקטובר 1944 מטרזיינשטאט לתאי הגז באושוויץ.

האופרה "הקיסר מאטלנטיס" הועלתה בהיכל התרבות בתל אביב ב-1982 בעברית (בתרגום יעל ואהרן בוקשפן). בהפקה משותפת של "יד לצלילי השואה" בראשותו של משה הורן ושל אוניברסיטת תל אביב, ופעם נוספת ב-1997 בגרמנית, על-ידי האופרה הישראלית החדשה בניצוחו של מנדי רודן. נקווה שיוזמת התרגום הברוכה של אסף לויטין תסייע להפקה חדשה של אופרה זו וכולנו נתברך בה.

ד"ר מרגלית שלאין, יועצת אקדמית, בית טרזין, גבעתיים

margalit.shlain@gmail.com

